2 Deelruimte Antitankgracht

Antitankgracht

Adres:
Antwerpsebaan (Berendrecht), Abtsdreef (Stabroek), Oude Galgenstraat (Kapellen), Bredabaan (Brasschaat), Terheidedreef (Schoten), Schanslaan ('s Gravenwezel), Goorstraat (Oelegem)

Eigendom:
VMM.

Status:
Beschermd landschap, object nr. OA000128

Beheerovereenkomst:
In beheer bij VMM.

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
De gracht is 33 km lang en 6 m breed en loopt van Oelegem bij het Albertkanaal tot Berendrecht bij de Schelde, langs de forten van Oelegem, Schilde, 's Gravenwezel Brasschaat, Ertbrand en Stabroek.

Periode, ontwikkeling:
De gracht is aangelegd in 1937-1939, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog en was bedoeld als antitank-verdediging bij een mogelijke Duitse aanval. Aanvankelijk begon men met de aanleg van een droge gracht. Aangezien deze snel vol met opwellend water liep, werd alsnog besloten tot het aanleggen van een natte gracht. Deze werd tenminste 6 m breed, 3 m diep, met een minimum waterstand van 2 m. De taluds werden uitgevoerd met een hoek van 63.4°. Een pantservoertuig van voor WOII was niet in staat om deze helling te overbruggen.
Het kanaal werd en wordt grotendeels gevoed door het Kanaal Dessel – Turnhout – Schoten. Vanwege hoogteverschillen in het terrein werd de gracht verdeeld in zestien panden, gescheiden door vijftien betonnen stuwsluizen. Bij dertien sluizen werden ter bescherming sluisbunkers gebouwd. Ook op andere plekken verrezen ondersteunende bunkers.
Een aantal beken en kunstmatige waterlopen werd via duikers onder de Antitankgracht door geleid. Door deze duikers af te dammen, konden aan de buitenkant van de gracht inundaties gesteld worden.
De gracht heeft een zaagvormig tracé, bestaand uit rechte stukken die met een stompe hoek met elkaar verbonden werden. Op deze hoeken kon afweergeschut opgesteld worden.

Primaire relatie/acces:
De gracht is primair verbonden met het omringende landschap. Daarnaast loopt de Antitankgracht via de gracht van enkele forten en verloopt de wateraanvoer via het Kanaal Dessel – Turnhout – Schoten.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
De gracht ligt grotendeels in nog altijd agrarisch en bosgebied, gedeeltelijk echter ook in groene, suburbane woonmilieus, zoals in Brasschaat.

Bebouwing:
Er zijn nog 48 bunkers, aanwezig en een aantal sluizen.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
In 1940 vond versterking van de oevers plaats met wilgentenen. Hieruit is op een aantal plaatsen de huidige wilgenbegroeiing voortgekomen.

Gaafheid, huidige staat:
De gracht is qua tracé en profiel vrij gaaf. Alle metalen bruggen zijn vervangen door aarden dammen.
Delen van de Antitankgracht verdwenen door havenuitbreidingen en wegaanleg. Ter hoogte van Berendrecht is de gracht verdwenen door het aanleggen van het Kanaaldok en het Delwaidedok. Daardoor vindt de uitmonding richting Schelde nu plaats via een omleidingsgracht. Aan de zuidkant van de kruising met het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten (Sint-Job-in-'t-Goor) is de gracht over enkele honderden meters gedempt. Tenslotte is een deel bij de monding aan het Albertkanaal gedempt; de Antitankgracht loopt vanuit het noorden dood op de E34 bij Oelegem.

Transformaties:
De aanwezige delen van de gracht (het overgrote deel) zijn niet getransformeerd.

Info:
M. Geens, Recreatief medegebruik langs de Antitankgracht. Scriptie 2008 Katholieke Hogeschool Kempen.

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
De Antitankgracht vormt iets meer dan een kwartcirkel rond de stad Antwerpen, van noord naar oost, op een afstand van ongeveer 15 km van het centrum.
De gracht zigzagt vanaf het Delwaidedok naar het oosten door de polders van Stabroek, onder de A12 door en langs het Fort van Stabroek en de Schans van Smoutakker. Vervolgens langs het Fort van Ertbrand door de bossen van Kapellen en Brasschaat, naar het Fort van Brasschaat en op nog geen kilometer van de Driehoekschans. Dan via een duiker onder de E19 door naar Schoten, waar het Fort van Schoten op enkele kilometers ten noorden gepasseerd wordt. In Sint-Job-in-'t-Goor kruist de Antitankgracht het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten en gaat dan enkele honderden meters ondergronds. In zuidoostelijke richting gaat het verder naar 's-Gravenwezel en Schilde langs het Fort van 's-Gravenwezel en de Schans van Schilde en vervolgens zuidelijk naar Oelegem en het Fort van Oelegem. Daarna loopt ze dood op de E34 en mondt uit in het Albertkanaal (aanzet oorspronkelijk gepland duwvaartkanaal).
De Antitankgracht vormt een langgerekt element van het Vlaamse waternetwerk doorheen het zogenaamde bebouwd perifeer landschap en het verbindt onder andere grote en kleinere natuurgebieden en boscomplexen.
Daarnaast dwarst en verbindt de Antitankgracht bijna alle beekvalleien in de streek. Om deze redenen wordt de Antitankgracht in het ruimtelijk structuurplan van de provincie Antwerpen als een zeer belangrijk natuurverbindingsgebied geklasseerd.

Gebruik:
De Antwerpse Antitankgracht (ook wel ten onrechte Antitankkanaal genoemd) is een kunstmatige waterloop die een grote kwartcirkel vormt (van noord tot oost) rond de stad Antwerpen. De gracht werd rond 1939 aangelegd als antitankgracht met de bedoeling vijandelijke (Duitse) tanks en ander rollend materieel te stoppen vooraleer ze Antwerpen konden bereiken, doch heeft deze functie niet kunnen vervullen. Ondertussen is de Antitankgracht geëvolueerd naar een groots natuurverbindingsgebied, dat verschillende natuurgebieden en bossen met elkaar verbindt en migratie van dieren en planten tussen die gebieden mogelijk maakt.
Dergelijke ringgracht rond Antwerpen, kon niet langs de reliëflijnen lopen en er moesten belangrijke hoogteverschillen overbrugd worden. Er is meer dan 13 m hoogteverschil tussen het laagste punt (3 m) in de polders nabij Berendrecht en het hoogste (16,5 m) op de Kempense cuesta in Brasschaat en Sint-Job-in-'t-Goor.
De Antitankgracht wordt gevoed vanuit het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten in Sint-Job-in-'t-Goor en van daaruit stroomt het water in twee richtingen. Om het leeglopen te vermijden, is de gracht verdeeld in ongeveer 45 vakken, gescheiden door duikers en sluisbunkers. Op het laagste punt, in de buurt van het Kanaaldok, wordt het water overgepompt in de Schelde via het gemaal 'Omgelegde Schijn'.

Toegankelijkheid:

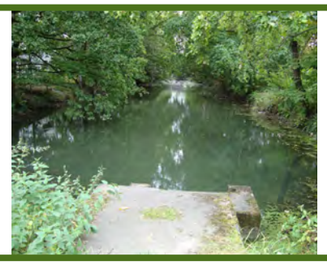
Vegetaties:

Vleermuizen:
Belangrijk foerageer- en verbindingsgebied voor vele soorten vleermuizen (Watervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis, Rosse vleermuis, Laatvlieger, ...).

Overige fauna:
Kleine modderkruiper aanwezig. Ijsvogel.

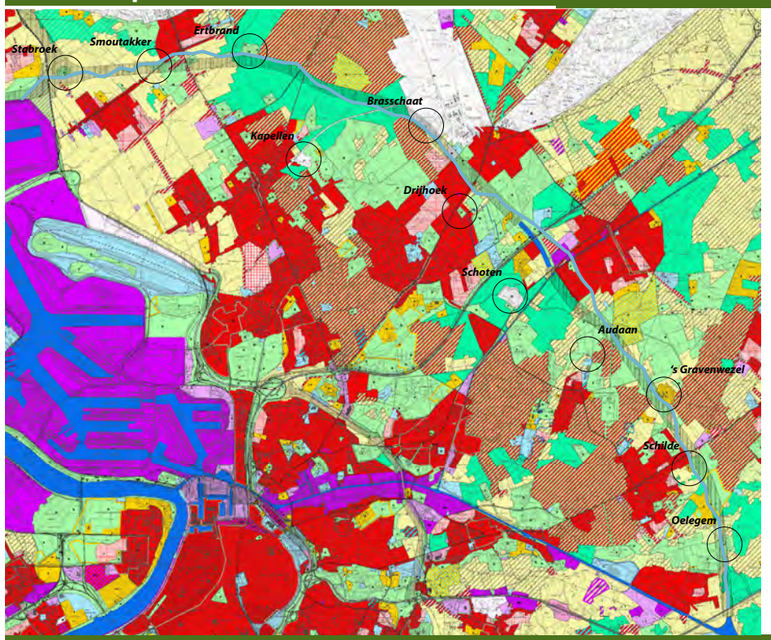
Ecologische waardering:
De diepte, redelijk goede waterkwaliteit en helderheid van het water laten plaatselijk groei van moeras- en waterplanten toe. In de buurt van het Fort van Ertbrand in Kapellen komt bv. Drijvende waterweegbree (Habitatrichtlijnsoort) en Vlottende bies voor en in Stabroek het Gekroesd fonteinkruid.
In tegenstelling tot een natuurlijke waterloop heeft de Antitankgracht op weinig plaatsen een natuurlijke oevervegetatie. Waar de gracht door natuurlijke gebieden loopt, zijn de oevers overwegend begroeid met o.a. Sporkehout, Amerikaanse vogelkers, Zwarte elzen en Ruwe berken (ondermeer in de vorm van houtkanten en bomenrijen) en zijn dus op zijn minst halfnatuurlijk te noemen. Anderzijds zijn op verscheidene plaatsen, waar de gracht door woongebied loopt, de oevers ingezaaid met gras of wordt frequent maaibeheer uitgevoerd.
De macroinvertebratenfauna is op vele plaatsen goed ontwikkeld met verschillende soorten kokerjuffers, libellenlarven, eendagsvliegen,

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

waterkevers, … Opmerkelijk, maar verklaarbaar door de relatieve kalkrijkdom, is het voorkomen van talrijke tweekleppigen: Schildersmossel, Zwanenmossel

en Driehoeksmossel en de kleinere Erwtemosseltjes. De grachtl wordt door verschillende amfibieën gebruikt als voortplantingsplaats. Onder meer Bruine kikker, Gewone pad, Alpenwatersalamander, Vinpootsalamander en Kamsalamander (Habitatrichtlijnsoort) werden er aangetroffen. In de vochtige heideveldjes rond het kanaal komen Levendbarende hagedis en Hazelworm voor.
Ook watervogels en IJsvogels maken van de oevers gebruik om te broeden. Van zoogdieren vermelden we vooral de verschillende soorten vleermuizen die de forten en bunkers als overwinteringsplaats gebruiken en in de zomer de gracht en de omliggende bossen als voedselgebied bestrijken.
De unieke structuur en karakteristieken van de Antitankgracht leveren ook een gevarieerd aanbod aan mossen en paddenstoelen op.
Op cultuurhistorisch vlak biedt het grote aantal oude wilgencultivars langs de Antitankgracht een uniek beeld van de diversiteit aan cultuurvormen van de wilg. Deze wilgen zijn vaak afkomstig van uitgegroeide wilgentenen van de oorspronkelijke beschoeiing van de gracht.

Knelpunten:

- sluikstort van grof huisvuil en tuinafval op plaatsen waar de antitankgracht min of meer bereikbaar is met door wegen of aansluit bij woonwijken.
- op meerdere plaatsen zijn door aangelanden bouwsels tot aan de gracht gebouwd of worden allerlei bouwsels kort bij de gracht opgetrokken.
- uitheemse plant- en diersoorten, zoals waterschildpadden, Graskarper, Parelvederkruid en Grote waternavel, verdringen inheemse fauna & flora. Ook op het land belemmeren o.a. Amerikaanse vogelkers, Rododendron, Japanse duizendknoop en Reuzenbalsemien de natuurlijke ontwikkeling.
- Overrecreatie langs de oevers is een toenemende bedreiging. De oevers van de gracht waren oorspronkelijk steil en de oeverpaden smal. Door de toenemende recreatiedruk zijn op sommige plaatsen, vooral rond de forten, de oevervegetatie verdwenen, de oevers afgekalfd en de gracht gedeeltelijk gedempt.
- Het waterpeil in de gracht wordt kunstmatig geregeld en is vrij onstabiel. Vele van de duikers en sluizen die het waterpeil regelen, zijn in slechte staat, raken dikwijls defect of vervullen hun rol niet meer. Een gevolg is dat het waterpeil soms gedurende korte of langere tijd zeer laag kan staan, met negatieve gevolgen voor de planten in de gracht en op de oevers. Door de schommelingen kunnen waardevolle natte gebieden tijdelijk droog komen te staan, met een plotse toename van de voedselrijkdom tot gevolg.

Beleid:

Landschapsbeheerplan (Provincie Antwerpen 2007).

Fort Stabroek

Adres:
Abtsdreef z.n., Stabroek

Eigendom:
Privé-bezit - Tom Callens (03 775 84 00) van Stafort BVBA

Contact:
Gemeente Stabroek: Christel Aerts (03 210 11 31)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
/

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Het fort maakt deel uit van de Buitenlinie en ligt ten noorden van de stad.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw vanaf 1902, voltooid 1907. In 1939 ingeschakeld in de anti-tankgracht. Fort gedeklasseerd in 1947 en verkocht aan particulieren.

Primaire relatie/acces:
Van de Abtsdreef leidt een weg met kasseien en een populierenlaan naar het fort.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het fortdomein is duidelijk herkenbaar door zijn ligging in vlak agrarisch gebied.
Het fortgebouw is in goede staat, en de fortgracht is nog intact.
De omgeving is vrij landelijk, maar aan de horizon is de haven waarneembaar.
De Antitankgracht loopt langs het fort, de fortgracht is met duikers daarmee verbonden om de gracht eventueel van water te kunne voorzien.
Aan de zuidzijde een groot aantal bunkers.

Bebouwing:
Bebouwing van ongewapend beton op trapeziumvormig forteiland. Goed zichtbaar zijn de toegangsbrug en de traditorebatterij daarachter, voorzien van pleisterwerk met blokken op de hoeken
Fort van de 2de orde met gedetacheerde reverscaponnière, die op een 'eilandje' voor het fort ligt.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Gedateerd "Anno 1907" op rechthoekige panelen naast de doorgang.
Samen met St Katelijne-Waver eerste pantserfort van Antwerpen.

Gaafheid, huidige staat:
Fortgracht gaaf, met brug. Het loopgravenstelsel ten zuiden en ten westen van het Fort werden niet in stand gehouden (cfr Zimmermannkaarten).

Transformaties:
Uitbouw cafetaria met terras uitgevend in en op de fortgracht.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/84250
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
http://www.stafort.be/ned_stafort_nieuws.html
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort is gelegen in een intensief landbouwgebied tussen een uitgestrekte boszone in het noorden en het havengebied in het westen en het zuiden. Ten zuiden ligt de dorpskom van Stabroek. Op 200 m ten westen van het fort loopt de A12 die een belangrijke barrière vormt. De Antitankgracht vormt een belangrijke ecologische corridor naar onder meer de Schans van Smoutakker op 2 km ten oosten van het fort en verder oostelijk gelegen forten en bunkers en in het westen naar foerageergebieden in de haven (recent bijkomende verstoring omdat de onderdoorgang onder de A12 wordt verlicht).

Gebruik:
Recreatiezone, RUP goedgekeurd (RUP 10 KMO zones/deelplan PICOLO, exacte gegevens op http://www.stabroek.be/Bekendmaking/Ruimtelijke_Uitvoeringsplannen:2443)
Inkomsten Stafort bvba worden gebruikt om het fortgebouw in stand te houden/te renoveren.
Het fort is zeer goed afgesloten en een groot deel van het fort is in gebruik voor recreatie (o.a. paintball, lasergames, …), recepties, etc. Op de fortgracht wordt gevist.
Bestemming gewestplan: natuurgebied (0701) en reservatiezone (Deze reservatiezone voor duwvaartkanaal is reeds geruime tijd opgeheven).

Toegankelijkheid:
Het fort van Stabroek ligt in de nabijheid van de A12 en wordt ontsloten door de Abtsdreef naar het centrum van Stabroek. Het is met de wagen dus vlot bereikbaar. De oorspronkelijke fortingang wordt nog gebruikt. Het is mogelijk om op afspraak het fortdomein te bezoeken.
De ondergrondse delen zijn niet vrij toegankelijk voor het publiek.

Vegetaties:
- Bos: aan beide zijden van de fortgracht zijn bomenrijen van populier, wilg, Zwarte els, … aanwezig. Met uitzondering van de fortdelen en enkele ruigtes errond, bestaat de rest van het fortdomein uit struweel en kleine boszones.
- Grasland: /
- Fortgracht: staat in rechtstreekse verbinding met de Antitankgracht. Problematiek van aanwezigheid van invasieve soorten als Parelvederkruid. Opp.: 4,26 ha
- Bijz. soorten: Beekpunge, Muurvaren, Drijvend-, Gekroesd en Schedefonteinkruid.

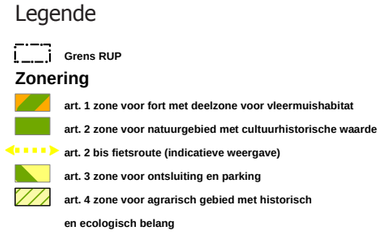
Vleermuizen:
Er overwinteren maximaal enkele vleermuizen. Wel is er een zomerkolonie van Watervleermuizen aanwezig, waarschijnlijk in een ventilatieschacht van het fort. Er zijn geen gegevens ivm. zwerm- en paargedrag in en rond het fort.

Overige fauna:
/

Ecologische waardering:
Momenteel erg gering belang als overwinteringsplaats voor vleermuizen. Heeft door ligging langs Antitankgracht en boszones in open landschap belang als verbindings- en foerageergebied voor vleermuizen. Overige ecologische waarden beperkt.

Knelpunten:
- in ondergrondse delen zijn momenteel te weinig geschikte ruimtes voor handen om een stabiele overwinteringspopulatie van vleermuizen te herbergen.
- invasieve waterplanten in fortgracht.

Beleid:
Er is het RUP Fort van Stabroek opgesteld voor het fort en directe omgeving (Soresma, 2009). De delen binnen de fortgracht krijgen de bestemming: 'zone voor vleermuishabitat', de fortgracht en rand 'natuurgebied met cultuurhistorische waarde'. Het glacis op de noordrand krijgt de bestemming 'agrarisch gebied met historisch en ecologisch belang'.
In kader van de opmaak van deze RUP werd ook een Passende beoordeling opgemaakt (Soresma, september 2009).

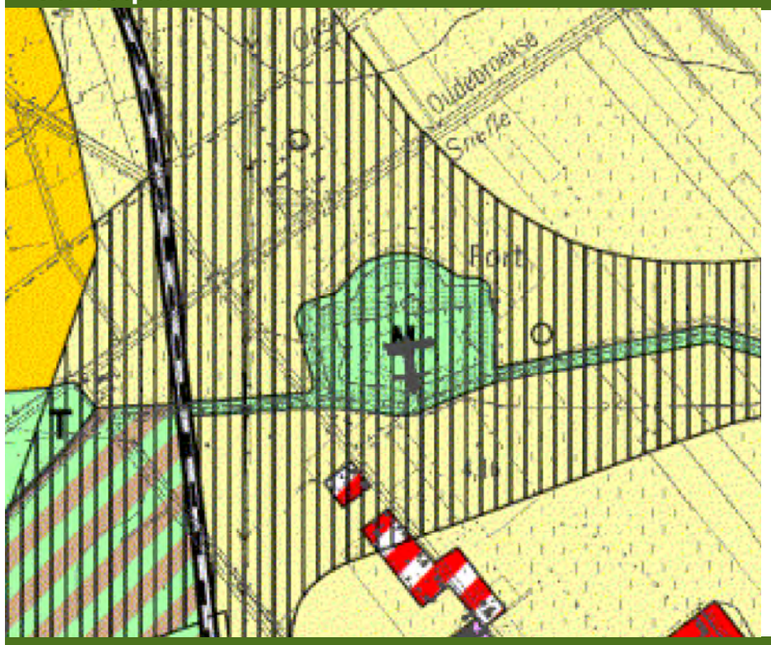

Gewestplan

Luchtfoto

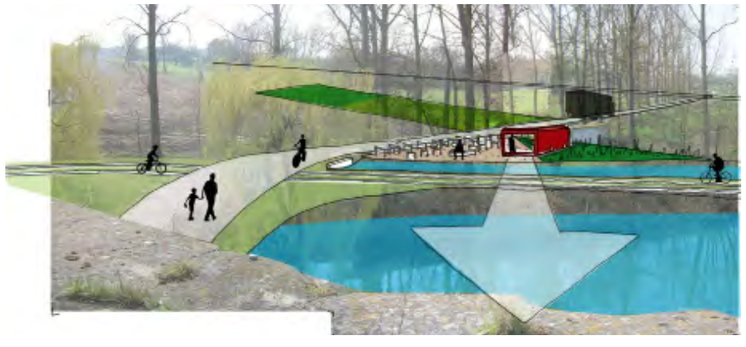

Wensbeeld

Figuur: RUP

Studie Poort Fort van Stabroek – Ravenhof:
Deze studie van Stramien cvba toont in de eerste plaats een uitvoerige analyse op drie schaalniveaus, vertaald naar drie lagen: historiek, landschap en recreatief netwerk. Ze duiden de werkpunten aan en vormen een belangrijk uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling van de poort. De structuurvisie beklemtoont de complementariteit
van het Fort, het Ravenhof en de nabijgelegen Schans van Smoutakker ten opzichte van de kern van Stabroek. Daar tussen speelt de Antitankgracht een belangrijke verbindende rol. De voorgestelde ingrepen beogen een grondige verbetering van de herkenbaarheid van alle historische elementen, telkens in relatie tot het landschap er omheen. De realisatie van de plek zelf en de bijhorende infomodules is voorzien in 2011-2012.

Figuur: Bestaande toestand

Fort Stabroek

: fortdomein
: water
: vegetatie/bomen
: weg
: pad voetgangers
: talud
: restanten fort
: ingang

a. : antitankgracht

Luchtfoto

Schans Smoutakker

Adres:
Hoogeind z.n., Stabroek

Eigendom:
Natuurpunt beheer vzw (sinds 1999).

Contact:
Natuurpunt Antwerpen Noord vzw (03/541.58.25)

Status:
Bouwkundig erfgoed
(onderdeel beschermd landschap object nr. OA000128)

Beheerovereenkomst:
/

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie, gebouwd tussen de forten Stabroek en Ertbrand.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw 1906-1914. In 1914 is de schans opgeblazen bij terugtocht van het Belgische leger.

Primaire relatie/acces:
De schans ligt direct aan het Hoogeind. De noordelijke gracht maakt deel uit van de Antitankgracht.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het schansterrein is vrij duidelijk herkenbaar, daar het bijna volledig omgeven is met vlakke agrarische terreinen.

Bebouwing:
Betonnen gebouw op ellipsvormig forteiland. Aarddekking en beboomd terrein.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
De Antitankgracht en 7 schuilplaatsen/bunkers liggen direct naast het fortje. Gezamenlijk met het fort zelf vormen ze een ensemble met een duidelijk militair karakter.

Gaafheid, huidige staat:
Gracht gaaf, fort is een ruïne.

Transformaties:
Vanaf 1914 ruïne.

Info:
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/14209

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
De schans is gelegen langs de Antitankgracht. In het zuiden sluit de schans aan bij het bosgebied Elsenbos en in het noorden bij het bosgebied Moretusbos. Wel vormt de N111 een beperkte barrière naar het bosgebied. De N11 onderbreekt de Antitankgracht die de verbinding vormt met de grote bosgebieden in het oosten.

Gebruik:
er zijn 6 voor vleermuizen ingerichte bunkers aanwezig en ook de restanten van de geschutskoepel is ingericht als vleermuisreservaat. De rest van het gebied in beheer als natuurgebied. Erkend natuurreservaat en is in habitatrichtlijngebied gelegen. Bestemming gewestplan: natuurgebied (0701) en reservatiezone (reserveringsstrook is reeds geruime tijd opgeheven).

Toegankelijkheid:
Het schansdomein ligt het Hoogeind, nabij de N111 en langs het Antitankgracht. Er ligt een wandelpad rondom de buitenkant van de schansgracht. De schans is wegens onveiligheid en kwetsbare natuurwaarden niet vrij toegankelijk, enkel onder begeleidende verantwoordelijke.

Vegetaties:
- Bos: het schansdomein is volledig bedekt met matig ontwikkeld eiken-berkenbos
- Grasland: /
- Fortgracht: de gracht rond de schans staat rechtstreeks in verbinding met de Antitankgracht. De gracht is te typeren als een mesotroof water (habitattype 3150). Opp.: 0,30 ha

- Bijz. soorten: Klein en Drijvend fonteinkruid, Grof hoornblad, Naaldwaterbies, Smalle waterpest, Vlottende bies komen voor in en langs de gracht. De bijzonder zeldzame Schubvaren en ook Muurvaren, Eikvaren en Kleine leeuwentand komen voor op en rond de betonblokken. Koningsvaren staat vrij talrijk op de rand van de gracht. 'Hotspot' voor mossen met zeldzame soorten als Kalkvedermos, Klein en Groot klokhoedje en het zeldzame korstmos Duinzwelmos komen ook voor.

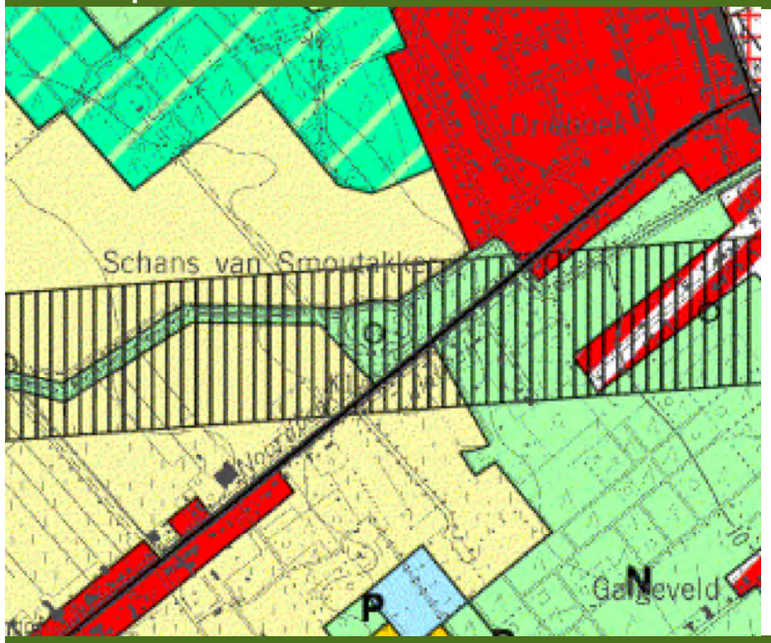
Vleermuizen:
Een overwinteringspopulatie van maximaal 37 dieren (vooral Watervleermuis en verder Baard/Brandts vleermuis, Franjestaart en Grootoorvleermuis). De dieren zijn verspreid over de ingerichte bunkers aanwezig.
Er zijn zomerwaarnemingen van Watervleermuis, Rosse vleermuis, Gewone dwergvleermuis en Laatvlieger in de omgeving van de schans. Er zijn geen gegevens van zwermgedrag bekend.

Overige fauna:
Waarnemingen van Eikenpage en Smaragdlibel.

Ecologische waardering:
De schans is van matig belang als overwinteringsplaats voor vleermuizen. Is wel belangrijk als jacht- en verbindingsgebied voor vleermuizen gezien ligging langs Antitankgracht en verbinding met het Elsenbos waar tevens een 70-tal vleermuizen overwinteren in ingerichte bunkers. Er komen verschillende uitzonderlijk zeldzame planten en mossen voor en is de fortgracht ecologisch waardevol met heel wat zeldzamere soorten en ook veenvorming.

Knelpunten:
Illegale betreding (ook motocrossers) en vandalisme aan en in de bunkers zorgen voor ernstige verstoring van de winterverblijven van de vleermuizen. Ook geregeld sluikstort aan de toegang. Het oude sluikstort aan de toegang verhindert de doorstroming van het water van de schansgracht.

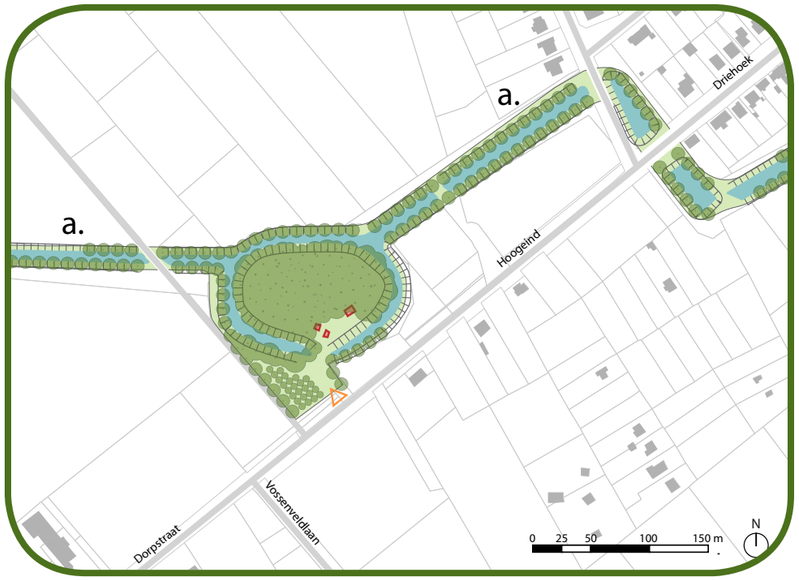
Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Schans Smoutakker

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : ingang

a. : antitankgracht

Luchtfoto

Fort Ertbrand

Adres:
Oude Galgenstraat z.n., Kapellen

Eigendom:
Privébezit.

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Kapellen: Indra Mommen – indra.mommen@kapellen.be (03 6606670)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
/

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Het fort maakt deel uit van de Buitenlinie en ligt ten noord-oosten van de stad Antwerpen.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw 1908-1914, in 1939 verbonden met de Antitankgracht.

Primaire relatie/acces:
De zuidkant van de fortgracht loopt via de Antitankgracht. Het fort bestreek het gebied tussen de uitvalswegen Klinkaardstraat en Kalmthoutsesteeneweg

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Rondom het fort ligt een bosgebied waardoor het fort niet herkenbaar is. Het fort is verbonden met de Antitankgracht. Er is recente woningbouw in het bosgebied aan de oostkant gelegen.

Bebouwing:
Bebouwing van ongewapend beton op trapeziumvormig forteiland. Fort van de 2e orde met samengevoegde caponnières.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Goed zichtbaar zijn de toegangsbrug en de traditorebatterij daarachter, voorzien

van pleisterwerk met blokken op de hoeken. Boven de rondboogvormige toegang het bouwjaar '1912'.

Gaafheid, huidige staat:
Fortgracht intact.

Transformaties:
Geen informatie beschikbaar.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/13390
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort ligt langs de Antitankgracht. Het ligt nagenoeg centraal in het uitgestrekt bosgebied van het Mastenbos-Klinkaartbos dat in het noorden aansluit op de Kalmthoutse Heide. In het oosten sluit het fort aan bij de verkavelde bossen van Kapellen. Belangrijke barrières zijn er in de omgeving niet aanwezig.

Gebruik:
Jachtterrein en overwinteringsplaats vleermuizen.
Bestemming gewestplan: natuurgebied (0701) en reservatiezone.

Toegankelijkheid:
Het fort Ertbrand ligt in de nabijheid van de Kalmthoutsesteenweg (N121) en de N11, en wordt ontsloten door de Oude Galgenstraat. Het fort is niet toegankelijk.

Vegetaties:
- Bos: fortdomein nagenoeg volledig bedekt met matig ontwikkeld eiken-berkenbos
- Grasland: relicten aanwezig van heidevegetatie
- Fortgracht: staat in rechtstreekse verbinding met Antitankgracht en is waardevol als mesotroof water (habitattype 3150), wel problematiek van invasieve waterplanten. Opp.: 3,89 ha
- Bijz. soorten: Drijvende waterweegbree, Teer vederkruid, Tenger fonteinkruid, Groot blaasjeskruid in fortgracht

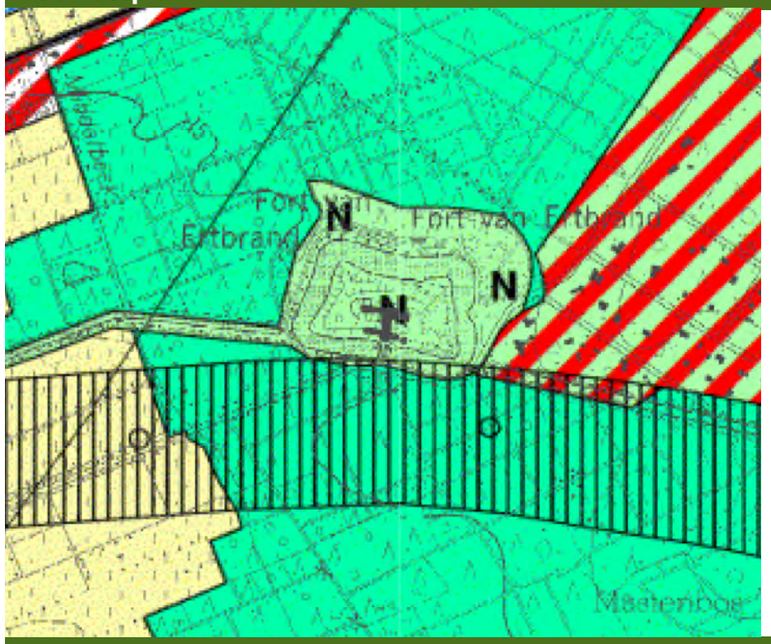
Vleermuizen:
Er zijn nog maar twee wintertellingen uitgevoerd met telkens ongeveer 250 dieren (vooral Watervleermuis en verder ook Baard/Brandts vleermuis, Grootoorvleermuis, Gewone dwergvleermuis en Franjestaart) verspreid over het fort. De afwateringsgangen – waar in vergelijkbare forten soms tot de helft van de winterpopulatie wordt gevonden – werden tijdens deze tellingen niet bezocht. Er is geen zomer- of zwermonderzoek uitgevoerd.

Overige fauna:
Broedgebied voor Ijsvogel.

Ecologische waardering:
Zeer belangrijk fort voor overwinterende vleermuizen en goede verbinding naar een bosrijke omgeving. Waardevolle waterplantvegetatie in fortgracht.

Knelpunten:
Geen toestemming tot monitoring vleermuizenpopulatie.

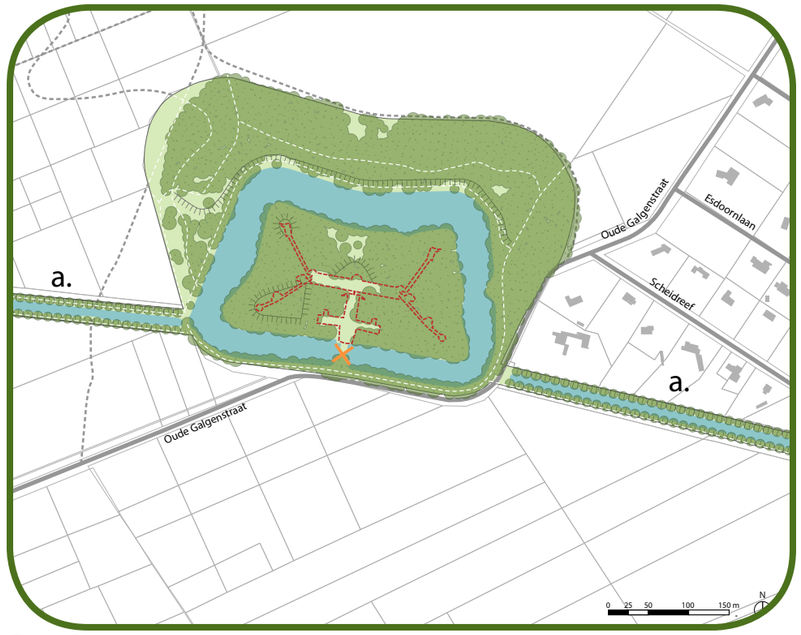
Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Fort Ertbrand

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : restanten fort
- : geen toegang

a. : antitankgracht

Luchtfoto

Fort Kapellen

Adres:
Fortsteenweg z.n., Kapellen

Eigendom:
Ministerie van Defensie.

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Kapellen: Indra Mommen – indra.mommen@kapellen.be (03 6606670)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
?

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie, gelegen vlakbij het station van Kapellen en langsheen de oude strategische spoorlijn tussen Kapellen en Brasschaat.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw 1887-1897. Gebouwd ter verdediging van de belangrijke spoorweg Roosendaal – Antwerpen, en ter verdediging van de spoorlijn Antwerpen – Essen.

Primaire relatie/acces:
Het fort wordt ontsloten via de Fortsteenweg. Deze loopt vanaf de Heidestraat bij de spoorlijn Antwerpen – Roosendaal en kruist de spoorlijn Antwerpen – Essen. Door de opgaande beplanting is er geen visuele relatie tussen het fort en de spoorlijnen.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het fort is niet meer te bereiken via de originele weg, omdat de grond is verkocht aan een hondenclub. Hierdoor, door het dempen van een deel van de gracht, door de nieuwbouw ter plaatse en door ligging in een beboste omgeving is het fort moeilijk herkenbaar.
De omgeving van het fort wordt gedomineerd door bos en 'wonen in het bos'.

Bebouwing:
Hybride fort op vrijwel vierhoekig forteiland. Gebouwd met bakstenen muren en betonnen gewelven.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
In het hoofdgebouw bevinden zich muurschilderingen, op het forteiland een unieke verdedigingsbunker.

Gaafheid, huidige staat:
De fortgracht is over het hele hoofdfront en linker zijfront gedempt.
Ingangsgebouw en overdekt binnenplein met kazernegebouwen zijn aanwezig, de rest is niet meer aanwezig.
De koepels en de caponnières zijn opgeblazen. De aarden werken zijn bijna volledig afgegraven. De kleine mitrailleurbunker is onbeschadigd.

Transformaties:
Een deel van de bebouwing is opgeblazen. Rond de gedempte fortgracht staat een aaneengesloten rij nieuwe loodsen.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/13321
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
http://nl.wikipedia.org/wiki/Redoute_van_Kapellen

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort sluit in het oosten direct aan op het uitgestrekt boscomplex van de Oude gracht-Wolvenbos. In het westen en zuiden liggen de woonwijken van Kapellen in de onmiddellijke omgeving maar is er rond het grootste deel van het fort nog een bufferende boszone aanwezig. Naar het bosgebied Oude gracht toe zijn er geen barrières aanwezig. In het noordwesten van het fort ligt de oude strategische spoorlijn tussen Kapellen en Brasschaat, die tijdens de komende jaren toeristisch-recreatief ontsloten zal worden.

Gebruik:
De ondergrondse delen worden momenteel niet gebruikt.
Deel van het fort wordt gebruikt als oefenterrein voor de tanks van het buitendepot van het legermuseum van Brussel. Rond het fort staan veel hangars waar pantservoertuigen in opgeslagen staan. Buiten het depot zijn er in het militaire kwartier ook de Antwerpse Belgium Navy Cadets gehuisvest.
Bestemming gewestplan: militair gebied (1400). Het fort is in habitatrichtlijngebied gelegen.

Toegankelijkheid:
Het fortdomein ligt aan de Fortsesteenweg, vlakbij het station van Kapellen. De oorspronkelijke fortingang is niet meer in gebruik.
De ondergrondse delen zijn niet toegankelijk, uitzonderlijk te bezoeken tijdens opendeurdagen.

Rondgang:
Het is door afsluiting niet mogelijk om rond het domein te gaan.

Vegetaties:
- Bos: grootste deel (>70%) van het fortdomein is bedekt met een matig ontwikkeld eiken-berkenbos
- Grasland: beperkt enkele schralere graslanden aanwezig. Heidevegetatie, Kruipwilg en Gaspeldoorn.
- Fortgracht: noordelijk deel is gedempt, water- en oeverplanten ontbreken. Opp.: 1,45 ha
- Bijz. soorten: 3 zeldzame soorten varens in het fort.

Vleermuizen:
- Winterhabitat: een overwinteringspopulatie tot 95 dieren met vooral Watervleermuis en Gewone dwergvleermuis en beperkter Baard/Brandts vleermuis, Franjestaart en ook Gewone grootoorvleermuis en Grijze grootoorvleermuis. De vleermuizen overwinteren verspreid over alle delen van het fort.
- Zomer- en zwermhabitat: tijdens de zomer komen zeker Gewone dwergvleermuis en Watervleermuis foerageren. In de fortgebouwen werd in 2010 zwermgedrag vastgesteld van Watervleermuis, Baardvleermuis, Franjestaart, Ingekorven vleermuis, Gewone grootoorvleermuis, Gewone dwergvleermuis en Ruige dwergvleermuis. Vroeger was er een zomerkolonie van Watervleermuis in het fort aanwezig.

Overige fauna:
Zangpost van Boompieper. Af en toe worden reeën gezien.

Ecologische waardering:
Een belangrijke overwinteringsplaats voor vleermuizen met rechtstreekse verbinding naar een groot bosgebied. Interessante zwermplaats met o.a. Ingekorven vleermuis. Overige ecologische waarden beperkt.

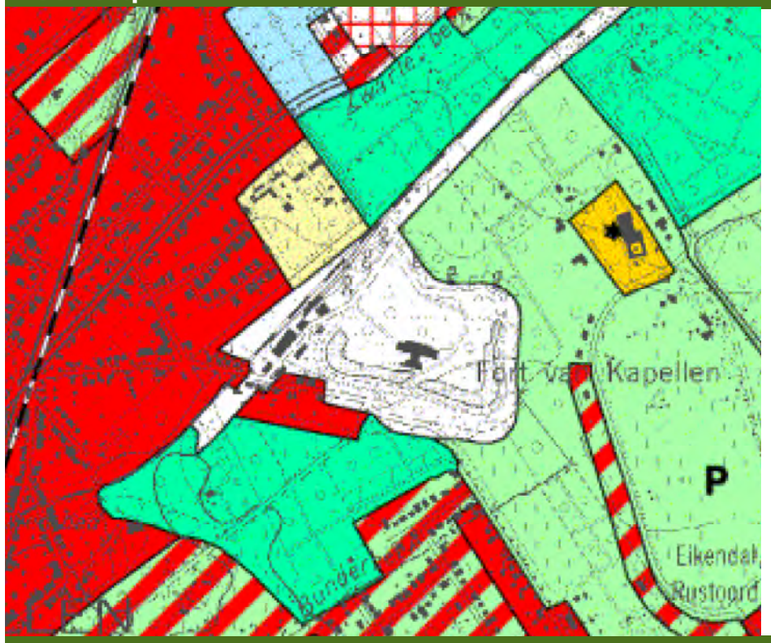
Knelpunten:
Er is een problematiek van bodemvervuiling door olie.

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

RUP Fort Kapellen:
De opmaak van het RUP is recent gestart (2011), deze wordt opgemaakt door Grontmij.

Schans Kapellen

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : spoorweg
- : bebouwing
- : ingang

Luchtfoto

Fort Brasschaat

Adres:
Sionkloosterlaan, Brasschaat

Eigendom:
Ministerie van Defensie.

Contact:
Ruimtelijke ordening Brasschaat: Martine Kenis (03 650 02 51)
ANB: Dirk Leyssens (0479 67 94 73)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
Met Natuurpunt vzw (sinds 2000) voor het volledige fort. ANB beheert de gronden rond het fort.

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw 1909-1912.

Primaire relatie/acces:
Het fort wordt ontsloten via de Sionkloosterlaan; de zuidelijke fortgracht maakt deel uit van de antitankgracht.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Door de gracht, de wallen en de zichtbare traditorebatterij is het fort zeer goed herkenbaar. De omgeving bestaat hoofdzakelijk uit bos waardoor het fort in het landschap niet goed herkenbaar is.

Bebouwing:
Bebouwing van ongewapend beton op driehoekig forteiland.
Fort van de 2de orde met aangehechte reverscaponnière. Goed zichtbaar zijn de toegangsbrug en de traditorebatterij daarachter, voorzien van pleisterwerk met blokken op de hoeken.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:

Gaafheid, huidige staat:
Eind jaren zeventig heeft de Belgische leger (de genie) getracht het fort op te blazen. Dat bleek een te zware klus. De verwoesting van de linkervleugel van het fort is daarvan het gevolg.

Transformaties:

Info:
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005
http://www.antwerpennoord.be/actueel/zd/fortvanbrasschaat_krijgsgeschiedenis.html
http://antwerpennoord.be/natuurgebieden/fortbrasschaat/
http://www.kamp-brasschaat.be/hoofdpagina/deelsites/museum/index.html

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort is gelegen in een bosrijk gebied dat deels is verkaveld. In het westen ligt het uitgestrekt bosgebied gevormd door De Uitlegger, Oude Gracht, Wolvenbos en Mastenbos en in het oosten is het uitgestrekt bos- en heidegebied van het Klein Schietveld aanwezig dat verder aansluiting geeft op onder meer het Groot schietveld (beperkte barrièrewerking van N117 en N1). Ten zuiden van het fort liggen de bosrijke verkavelingen van Brasschaat. In de omgeving van het fort zijn er geen belangrijke barrières aanwezig. Ook hier vormt de Antitankgracht een belangrijke corridor voor trekkende vleermuizen, onder andere Watervleermuis.

Gebruik:
Enkel in gebruik als vleermuisreservaat. Wel zijn er soms nog militaire activiteiten. De gracht wordt gebruikt als visvijver.
Bestemming gewestplan: militair gebied (1400) en reservatiezone.

Toegankelijkheid:
Het fortdomein ligt in de nabijheid van de Bredabaan. Het wordt ontsloten via de Sionkloosterlaan en de Guyodreef. Het fortdomein zelf is ontoegankelijk.

Vegetaties:
- Bos: volledig fortdomein is bedekt met matig ontwikkeld eiken-berkenbos.
- Grasland: /
- Fortgracht: staat in rechtstreeks contact met de Antitankgracht en is er de problematiek van invasieve waterplanten. Opp.: 3,87 ha
- Bijz. soorten: Drijvende waterweegbree (rode lijstsoort: kwetsbaar), Zwartsteelvaren, Oranje berkenboleet.

Vleermuizen:
Een erg belangrijk overwinteringsobject met een overwinteringspopulatie tot 850 dieren met vooral Watervleermuis (tot meer dan 500 ex.) en tevens Gewone dwergvleermuis, Baardvleermuis, Brandts vleermuis, Franjestaart. Jaarlijks overwinteren er enkele Meervleermuizen en worden er onregelmatig ook enkele Ingekorven vleermuizen aangetroffen. De vleermuizen overwinteren verspreid over het gehele fort, met omvangrijke aantallen in de afwateringsgangen. Bij een beperkt onderzoek werd er zwermgedrag van Gewone dwergvleermuis, Watervleermuis, Franjestaart, Baardvleermuis en ook Meervleermuis vastgesteld.

Overige fauna:
Broedgeval van Kerkuil en Ijsvogel op fortgracht.

Ecologische waardering:
Zeer belangrijk fort voor overwinterende vleermuizen met directe verbinding naar bosrijke omgeving en Antitankgracht. Beperkt waardevolle muurvegetatie en potentieel waardevolle waterplantenvegetatie.

Knelpunten:
Zonevreemde recreatie in het bovengrondse deel, ongewenste betreding ondergrondse delen, vandalisme rond het fort en aanwezigheid invasieve waterplanten in fortgracht.

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Fort Brasschaat

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : restanten fort
- : ingang

a. : antitankgracht

Luchtfoto

Schans Drijhoek

Adres:
Pauwelslei 18, Brasschaat

Eigendom:
Privébezit.

Contact:
Ruimtelijke ordening Brasschaat: Martine Kenis (03 650 02 51)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
?

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie, gebouwd tussen de forten Schoten en Brasschaat.

Periode, ontwikkeling:
1906 - 1914.

Primaire relatie/acces:
De schans ligt direct aan de Pauwelslei. De Bredabaan die door de schans onder vuur kon worden gehouden, loopt haaks daarop.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het schansdomein is door zijn ligging in woongebied praktisch onherkenbaar vanop de Pauwelslei en de Bredabaan. De omgeving van de schans bestaat uit groene woongebieden. Evenmin is er een relatie met de Antitankgracht die wat noordelijker de Bredabaan kruist. De schans is vanaf de Pauwelslei zichtbaar.

Bebouwing:
Fortgebouw is aanwezig, maar sterk verbouwd.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:

Gaafheid, huidige staat:
De gracht is aan de voorzijde gedeeltelijk gedempt, de brug is verdwenen.

Transformaties:
Op hert terrein is enige bebouwing toegevoegd.

Info:

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
De Drijhoekschans is gelegen op de noordrand van de kern van Brasschaat in een sterk verstedelijkt gebied en langsheen een drukke verkeersader (N1, Bredabaan). In de onmiddellijke omgeving is er aansluiting met bosrijke gebieden, graslanden en enkele grote waterpartijen (o.a. E10-plas).

Gebruik:
In het schansgebouw zelf zijn een discotheek Dixies en een schoenenwinkel gevestigd.
Bestemming gewestplan: parkgebied (0500).

Toegankelijkheid:
Het schansdomein is met de wagen goed bereikbaar via de Bredabaan en wordt ontsloten door de Pauwelslei.

Vegetaties:
- Bos: beperkt ontwikkeld eiken-berkenbos
- Grasland: /
- Fortgracht: op noord- en oostrand gracht aanwezig
- Bijz. soorten: /

Vleermuizen:
Vanwege het huidige gebruik van de schans is deze niet geschikt als overwinteringsplaats voor fortbewonende vleermuizen. Er zijn geen bunkers aanwezig.

Overige fauna:
/

Ecologische waardering:
Waarschijnlijk geen potentie als overwinteringsplaats voor vleermuizen. Mogelijks beperkt belang als jachtgebied voor vleermuizen.

Knelpunten:
/

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Schans drijhoek

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : bebouwing
- : ingang

a. : discotheek Dixies

Luchtfoto

Fort Schoten

Adres:
Legerbaan z.n., Schoten

Eigendom:
Ministerie van Defensie, NAVO

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Schoten: Johan Hoskens (03 680 09 55)

Status:
Beschermd monument, object nr. OA002037

Beheerovereenkomst:
?

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Deel van de Buitenlinie, gebouwd ter verdediging van het kanaal Antwerpen – Turnhout en de begeleidende wegen.

Periode, ontwikkeling:
1885-1893.

Primaire relatie/acces:
Het fort wordt ontsloten via de Legerbaan die aantakt op de Brechtsebaan die over korte afstand min of meer parallel aan het Kanaal Antwerpen – Turnhout loopt.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het fort ligt in een van oudsher bebost gebied (peerdsbos). Door de zware bebossing is er geen visuele relatie tussen het fort en het kanaal. Het beboomde fortterrein verbijzondert zich weinig van zijn omgeving waardoor zeer moeilijk herkenbaar is.

Bebouwing:
Hybride fort met bakstenen muren en betonnen gewelven. De bouw was begonnen in baksteen en werd voltooid in beton, met pantserkoepels. Het keelfront heeft een droge gracht, met aan weerszijden een kazerne.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Het keelfront wordt beschermd door een droge gracht. Midden op het forteiland ligt het opvallen cirkelvormige reduit.
In 1906 werd een torentje gebouwd ter verdediging van de huisvesting, magazijnen en doorgangen. Een smalspoor voor munitievervoer sloot aan bij de spoorweg naar Antwerpen.

Gaafheid, huidige staat:
Het natte deel van de gracht is intact. Bebouwing vrijwel intact (Inventaris Bouwkundig Erfgoed, hoewel niet gezien op terreinbezoek 2011).

Transformaties:
Op het forteiland is aan het keelfront nieuwbouw verrezen.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/14325
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
http://www.simonstevin.org/fort_schoten.html

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort is gelegen in een bosrijke omgeving. Op de oostgrens van het fort loopt de N115 die een kleine barrière vormt naar het uitgestrekt boscomplex tussen 's Gravenwezel en Sint-Job-in 't Goor. Het Kanaal Dessel-Schoten ligt op ongeveer 100 m ten zuidoosten van het fort en vormt waarschijnlijk een belangrijke corridor voor o.a. migrerende Watervleermuizen en Meervleermuizen. Op 400 m ten noordwesten van het fort loopt de E19 die een barrière vormt naar belangrijke westelijk gelegen bosgebieden als het Peerdsbos.

Gebruik:
Enkel militair gebruik als overpompinstallatie voor kerosine. De militaire activiteit wordt echter afgebouwd.
Er wordt via een pomp grondwater in het fort opgepompt die na door een deel van het fort te lopen, wordt geloosd in een verbindingsgracht naar de Laarse Beek. In deze gracht komt Rivierdonderpad voor. Waarschijnlijk is dit opgepompt grondwater ook belangrijk voor de luchtvochtigheid in het fort.
Tot op heden zijn er geen plannen vanuit het Ministerie van Defensie om het domein over te dragen.
Bestemming gewestplan: militair gebied (1400). Het fort is in habitatrichtlijngebied gelegen.

Toegankelijkheid:
Het fort van Schoten is gelegen tussen de E19 en het kanaal Antwerpen-Turnhout, en wordt ontsloten door de Legerbaan en de Brechtsebaan. Het domein, gelegen in het Peerdsbos, is ontoegankelijk.

Rondgang:
Er zijn paden aan de binnen- en de buitenzijde van de fortgracht, niet toegankelijk voor publiek.

Vegetaties:
- Bos: fortdomein nagenoeg volledig bedekt met eiken-berkenbos.
- Grasland: relicten van heidevegetatie aanwezig
- Fortgracht: omvangrijke fortgracht met afwezigheid oever- en waterplanten. Opp.: 7,27 ha
- Bijz. soorten: /

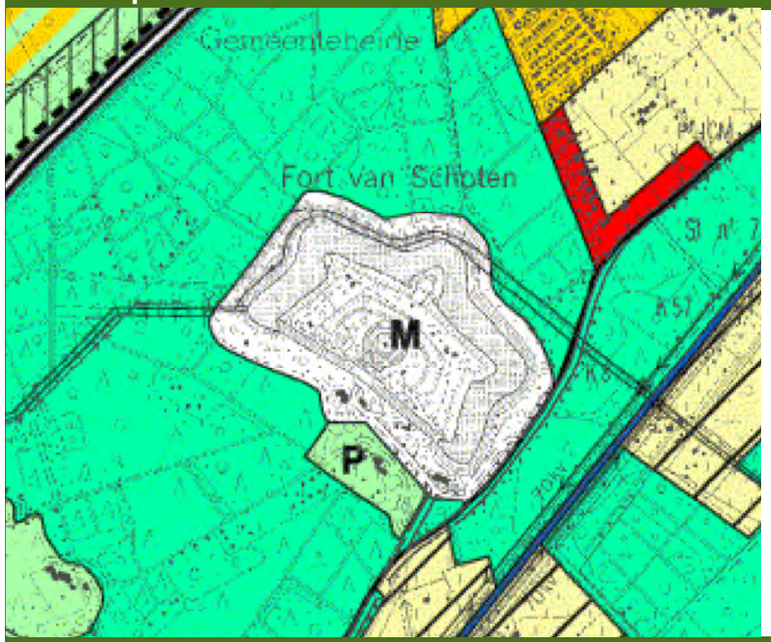
Vleermuizen:
Een overwinteringspopulatie tot 300 dieren met vooral Watervleermuis en Franjestaart en beperkter Baard/Brandts vleermuis. Er is een vrij grote populatie (tot 40 ex.) Ingekorven vleermuizen aanwezige en er overwinteren regelmatig enkele Meervleermuizen. De vleermuizen overwinteren voornamelijk in de historische lokalen die niet in actief gebruik zijn en geen werkende installaties bevatten.
Sinds het uitvoeren van inrichtingswerken en de afname van militaire activiteit is er een forse toename aantallen overwinterende vleermuizen, onder meer van Ingekorven vleermuis.
Gegevens van het voorkomen van vleermuizen tijdens de zomer en in de zwermperiode ontbreken.

Overige fauna:
Voorkomen van Rivierdonderpad in afwateringsgracht omgeving fort.
Broedgeval van Kerkuil.

Ecologische waardering:
Zeer belangrijke overwinteringsplaats voor vleermuizen. Er is een goede verbinding met bosrijke omgeving. Voorkomen van Rivierdonderpad is omgeving is belangrijk. Overige ecologische waarden zijn -voor zover gekend- beperkt.

Knelpunten:
Problematiek van sterke bodemvervuiling.

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Fort Schoten

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : bebouwing
- : ingang

Luchtfoto

Schans Audaan

Adres:
Moerstraat 57, Schilde

Eigendom:
Privébezit.

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Schilde (03 380 16 11)

Status:
Beschermd dorpsgezicht, object nr. OA002063 (schans met omgeving)

Beheerovereenkomst:
?

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie, tussen de forten Schoten en 's Gravenwezel.

Periode, ontwikkeling:
ca. 1907 – 1908.

Primaire relatie/acces:
De schans is niet specifiek aan een acces gerelateerd, maar bestrijkt de middenruimte tussen de forten Schoten en 's Gravenwezel
Er is geen visueel verband met de Antitankgracht, die op zo'n 800m ten noordwesten van de schans ligt.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
De schans ligt aan de rand van een vrij recente woonwijk en wordt verder omgeven door bos. Door de bebossing is de hekenbaarheid vanuit de omgeving gering. Wel is de schans vanuit de directe omgeving aan de zuidkant goed herkenbaar, vanwege de zichtbaarheid van het fortgebouw en door de aanwezigheid van de gracht.

Bebouwing:

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Recent gerestaureerd.

Gaafheid, huidige staat:
Fortgebouw gaaf, ca. 5 jaar geleden gerestaureerd. Een deel van de gracht is gedempt.

Transformaties:
Aan de oostzijde is nieuwbouw verrezen.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/200807

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Deze schans wordt in hoofdzaak omgeven door bosgebied en enkele residentiële buitenwijken van 's Gravenwezel. Aansluitend op de Oudaanschans liggen ook enkele goed ontwikkelde bomenrijen en graslanden (hoofdzakelijk in het zuiden).

Gebruik:
Op het domein bevindt zich een privé-woning.
Bestemming gewestplan: natuurgebied (0701).

Toegankelijkheid:
De schans ligt in de nabijheid van de N121 en wordt ontsloten door de Moerstraat. Het fortdomein is niet toegankelijk.

Vegetaties:
- Bos: voor een groot deel bebost met minder ontwikkeld berken-eikenbos
- Grasland: /
- Fortgracht: eutrofe plas met verstevigde oevers, arm aan oever- en waterplanten. Opp.:0,05 ha
- Bijz. soorten: /

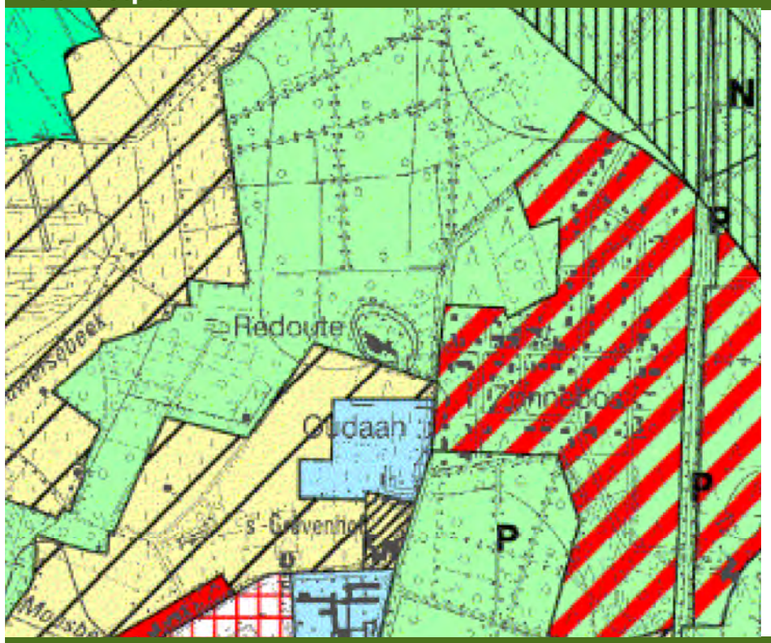
Vleermuizen:
Niet geschikt als overwinteringsplaats voor fortbewonende vleermuizen. Mogelijk bevinden er zich nog wel bunkers of een geschutskoepel met overwinterende vleermuizen. Er zijn oude gegevens van jagende Watervleermuizen boven de gracht. Verder geen gegevens bekend over vleermuizen (kennislacune).

Overige fauna:
/

Ecologische waardering:

Knelpunten:
/

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Schans Oudaan

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : bebouwing
- : ingang

Luchtfoto

Fort 's -Gravenwezel

Adres:
Karekiet 70, Schilde

Eigendom:
Privé-bezit (Jeugdwerking De Krikskes vzw).

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Schilde (03 380 16 11)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
?

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Het fort maakt deel uit van de Buitenlinie.

Periode, ontwikkeling:
1909-1912.

Primaire relatie/acces:
De schans is via het Bospad gekoppeld aan de Fortsteenweg/Noorderlaan. De westelijke fortgracht maakt deel uit van de Antitankgracht.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Door de dicht beboste omgeving is het fortdomein moeilijk herkenbaar. Tevens werden bijna alle gebouwen afgebroken. Hier en daar zijn nog fortrestanten zichtbaar tussen de weekendhuisjes.

Bebouwing:
Bebouwing van ongewapend beton op trapeziumvormig forteiland. Fort van de 1ste orde met gedetacheerde reverscaponnière, die op een 'eilandje' voor het fort ligt. Het enige andere fort van dit type is dat van Sint-Katelijne-Waver. Goed zichtbaar zijn de toegangsbrug en de traditorebatterij daarachter, voorzien van pleisterwerk met blokken op de hoeken.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Boven de rondboogvormige toegang fries met opschrift: "Fort de 's Gravenwezel 1909-1912".

Gaafheid, huidige staat:
Fortgracht grotendeels intact, bebouwing grotendeels gesloopt.

Transformaties:
Het forteiland is geheel bebouwd met (recreatie)woningen, onderling verbonden door een rondlopende weg. Bij de bouw van de woningen is het bestaande fort, inclusief bebouwing, als een 'landschap' beschouwd: huizen staan op en tegen de betonnen fortbebouwing aan, soms is een deel van het beton uitgehakt.

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/14121
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort is gelegen aan de noordgrens van de bebouwing van 's Gravenwezel en Schilde. Verder noordelijk liggen enkele open terreinen, afgewisseld met diverse bospercelen. De antitankgracht loopt vanuit het noordwesten door bebost gebied langsheen het Fort van 's Gravenwezel en gaat verder zuidelijk richting Schans van Schilde.

Gebruik:
Bovengrondse delen zijn volgebouwd.
Bestemming gewestplan: gebied voor verblijfrecreatie (0402).

Toegankelijkheid:
Het fort is gemakkelijk bereikbaar voor het autoverkeer via de N121 en de Fortsteenweg. Het fortdomein is met de wagen toegankelijk door een aangelegde asfaltweg. De oorspronkelijke fortingang is afgesloten. Er ligt een rijweg rondom de buitenzijde van de fortgracht. Het fort is niet vrij toegankelijk.

Vegetaties:
- Bos: /
- Grasland: /
- Fortgracht: staat in rechtstreeks contact met de Antitankgracht. Opp.: 3,7 ha.
- Bijz. soorten: /

Vleermuizen:
Tot ongeveer 170 overwinterende dieren overwinteren er met vooral Water-, Baard/Brandts vleermuis, Grootoorvleermuis, Gewone dwergvleermuis en Franjestaart. Er bevindt zich tevens een kleine populatie Ingekorven vleermuis. Er zijn gegevens van zeer (te) beperkt onderzoek naar zwermgedrag. Er zwermen op zijn minst Watervleermuis, Baardvleermuis, Franjestaart en Grootoorvleermuis.

Overige fauna:
/

Ecologische waardering:
Een belangrijke overwinteringsplaats gelegen langs de Antitankgracht.
Bovengrondse delen zijn nagnoeg volgebouwd.

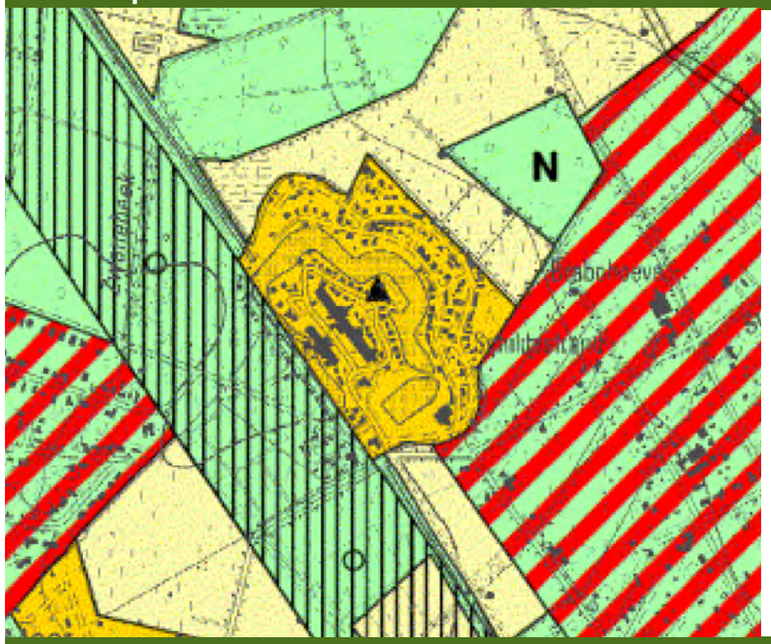
Knelpunten:
Gebruik als recreatie-, woonterrein.

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Fort ‘s Gravenwezel

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : bebouwing
- : ingang

a. : zwemvijver
b. : antitankgracht

Luchtfoto

Schans Schilde

Adres:
Schanslaan z.n., Schilde

Eigendom:
Gemeente Schilde.

Contact:
Dienst ruimtelijke ordening Schilde (03 380 16 11)

Status:
/

Beheerovereenkomst:
Met Natuurpunt Schijnvallei vzw (sinds 2002).

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie, de Antitankgracht is naderhand op de fortgracht aangetakt. De situering is tussen fort 's Gravenwezel en fort Oelegem.

Periode, ontwikkeling:
1909-1912, in 1939 werd de Antitankgracht er vlak langs gelegd.

Primaire relatie/acces:
De schans ligt tegen Antitankgracht en kon de Turnhoutsebaan (N12) bestrijken.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het domein is moeilijk herkenbaar in het landschap door haar ligging in een woonzone en door de dichte bebossing. De fortgebouwen zijn grotendeels vernield. Enkele bunkers en loopgraven aan de oostzijde zijn nog duidelijk zichtbaar. De schans ligt in grotendeels bebost gebied. Door de gracht, het hoofdgebouw en de hoge wallen is de herkenbaarheid van het geheel goed.

Bebouwing:
Gebouw van ongewapend beton op ellipsvormig forteiland. Aarddekking en beboomd terrein.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Hoofdgebouw is zwaar beschadigd. De wallen zijn opvallend hoog. Enkele bunkers en betonnen 'loopgraafelementen' uit WOII. Nog 2 originele stukken geschut tussen puin zichtbaar (enig in de fortengordels).

Gaafheid, huidige staat:
Fortgracht intact. Gebouw is nu een ruïne op sterk beboomd terrein.

Transformaties:

Info:
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/84247

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
De schans is gelegen in een bosrijke omgeving en sluit in het zuiden aan op een groter boscomplex van het Drijhoekbos. De schans kan een waardevolle verbindingsfunctie hebben naar andere forten langs de Antitankgracht, wel vormt de N12 of Turnhoutsebaan in het noorden een barrière.

Gebruik:
In gebruik als wandel- en recreatiegebied (wandelen met honden, fietsparcours, speeldomein). De gracht wordt gebruikt als visvijver door de plaatselijke vissersclub. De schans is in habitatrichtlijngebied gelegen.
Bestemming gewestplan: gebied voor dagrecreatie (0401) en parkgebied (0500).

Toegankelijkheid:
Het schansdomein is gemakkelijk bereikbaar omwille van zijn ligging aan de Turnhoutsebaan. Het wordt ontsloten door de Schanslaan. Is in principe maar beperkt toegankelijk maar in praktijk onbeperkt toegankelijk.

Vegetaties:
- Bos: bestaat vooral uit matig ontwikkeld eiken-berkenbos en zuur eikenbos, op rand komt vochtig wilgenstruweel voor.0pp.:
- Grasland: /
- Fortgracht: gracht staat rechtstreeks in contact met Antitankgracht en is te typeren als mesotroof water (habitattype 3150). Opp.: 0,45 ha.
- Bijz. soorten: voorkomen van enkele zeldzame mossen als Kalkvedermos, (fertiel) Zijdemos, Slank snavelmos en Gerimpeld kronkelbladmos.

Vleermuizen:
Een beperkte overwinteringspopulatie verspreid aanwezig over de schans (inclusief bunkers) met een 20-tal dieren met vooral Franjestaart, Baard/Brandts vleermuis en Watervleermuis, Baardvleermuis, Brandts vleermuis en Gewone grootoorvleermuis. Geen gegevens over zomer- en zwermperiode (kennislacune).

Overige fauna:
/

Ecologische waardering:
Matig belang als overwinteringsplaats voor vleermuizen maar belangrijk als onderdeel van gordel van overwinteringsplaatsen langs Antitankgracht. Betonnen delen zijn interessant voor zeldzame mossoorten.

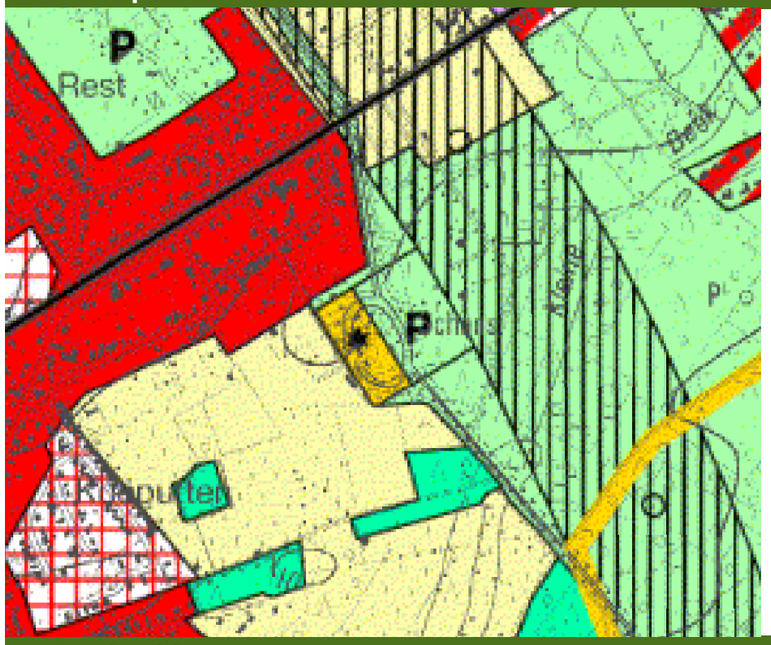
Knelpunten:
Verwaarlozing, verstoring en vandalisme van de ingerichte bunkers. Illegale betreding van de ruïne.

Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Schans Schilde

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : bebouwing
- : ingang

Luchtfoto

Fort Oelegem

Adres:
Goorstraat z.n. Oelegem (Ranst)

Eigendom:
Polders Investeringsfonds.

Contact:
Lode Hofmans (03 470 10 83)

Status:
Beschermd monument, object nr. OA000142 (Fort met inbegrip van omwalling)

Beheerovereenkomst:
Wordt door Natuur2000 beheerd (sinds 1984).

Historische beschouwing

Defensiesysteem, ligging:
Buitenlinie.

Periode, ontwikkeling:
Aanleg en bouw 1909 – 1913, samen met fort Koningshooikt het laatst aangelegde fort van de Buitenlinie. In 1914 was het fort nog niet operationeel. Gedeklasseerd in 1947.

Primaire relatie/acces:
De westelijke fortgracht maakt deel uit van de Antitankgracht.

Ruimtelijke context en herkenbaarheid:
Het fort ligt aan de Antitankgracht in een van oudsher bebost gebied (Kasteeldomein Vrieselhof) en is daarom moeilijk herkenbaar in het landschap. De herkenbaarheid van het fortterrein is vanwege de gracht, de zichtbare bebouwing en de wallen wel goed.

Bebouwing:
Bebouwing van ongewapend beton op trapeziumvormig forteiland. Fort van de 1ste orde met samengevoegde caponnières. Goed zichtbaar zijn de toegangsbrug en de traditorebatterij daarachter, voorzien van pleisterwerk met blokken op de hoeken.

Specifieke karakteristiek/bijzonderheden:
Naast het fort kruist de beek Groot Schijn de Antitankgracht. Via het aanwezige sluisje kon de beek de gracht van water voorzien.

Gaafheid, huidige staat:
Fortgracht intact, bebouwing onzichtbaar wegens zware bebossing. Buitenglacis is redelijk open gebleven. Diverse metalen restanten.

Transformaties:

Info:
Robert Gils, Vesting Antwerpen, Deel 2, De Pantservesting 1885 – 1914, Erpe 1998
Bart Legroux, Fort Breendonk, bouw en militair concept 1906-1914, 2005
http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/13951
http://home.scarlet.be/~na983929/fort.htm

Bestaande toestand

Ruimtelijke context:
Het fort is het meest zuidelijk gelegen fort langs de Antitankgracht. Het fort ligt in een bosrijke omgeving en er zijn in de directe omgeving nagenoeg geen barrières die de ecologische verbinding voor vleermuizen verstoren. Via de Antitankgracht is er een goede ecologische verbinding naar het 2 km zuidelijker gelegen Albertkanaal, wel vormt de E34 een belangrijke barrière in deze verbinding.

Gebruik:
Binnen de fortgracht volledig in gebruik als vleermuisreservaat. Op de fortgracht kan er worden gevist. Bestemming gewestplan: natuurgebied (0701) en reservatiezone. Het fort is in habitatrichtlijngebied gelegen.

Toegankelijkheid:
Het fort van Oelegem ligt in de nabijheid van de E34 en de Schildesteenweg. Het wordt ontsloten door de Goorstraat. Er ligt een wandelpad rondom het fortdomein. Het fort zelf is niet toegankelijk, enkel op afspraak.

Vegetaties:
- Bos: het volledige fortdomein is bebost met matig ontwikkeld eiken-berkenbos en op de rand van de fortgracht vochtig wilgenstruweel met o.a. Zwarte els
- Grasland: /
- Fortgracht: staat in rechtstreeks contact met de Antitankgracht en is te typeren als mesotroof water (habitattype 3150).
- Bijz. soorten: Koningsvaren is aanwezig en ook de vrij zeldzame mossoort Riviersterretje.

Vleermuizen:
Een zeer belangrijk overwinteringsobject met een overwinteringspopulatie tot 1.130 dieren met vooral hoge aantallen Franjestaart (tot 500 ex.), Watervleermuis en Baardvleermuis. Verder ook Gewone en Grijze grootoorvleermuis, Gewone en Ruige dwergvleermuis. Er is een vrij grote populatie (tot 69 ex.) van Ingekorven vleermuis aanwezig en overwintert regelmatig een Meervleermuis. In 2007 overwinterende tevens een Bechsteins vleermuis. Ongeveer de helft van de dieren overwintert in de afwateringsgangen, de overige helft overwintert verspreid over het hele fort.
Er bevond zich vroeger een zomerkolonie van Watervleermuis op het fort, die na verstoring verdween. Verder werd in de zomer Watervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis, Rosse vleermuis en Laatvlieger foeragerend boven of in de omgeving van de slotgracht waargenomen.
Tijdens onderzoek in 2011 werd zwermgedrag van Water-, Baardvleermuis, Franjestaart, Ingekorven vleermuis, Gewone grootoorvleermuis en Gewone dwergvleermuis vastgesteld.

Overige fauna:
Voorkomen van Kleine modderkruiper in de fortgracht. Kleine bonte specht en Kerkuil komt in het fortdomein tot broeden. Sommige nachtvlinders overwinteren talrijk: Roesje (ca 100 ex) en Kamperfoeliebloesemmot (> 300 ex, tot nog toe enige bekende grote overwinteringsplaats

Ecologische waardering:
Een zeer belangrijke overwinteringsplaats voor vleermuizen met goede verbinding naar bosrijk gebied en aansluitend op de ecologische corridor Antitankgracht. De fortgracht is interessant voor visfauna.

Knelpunten:
/

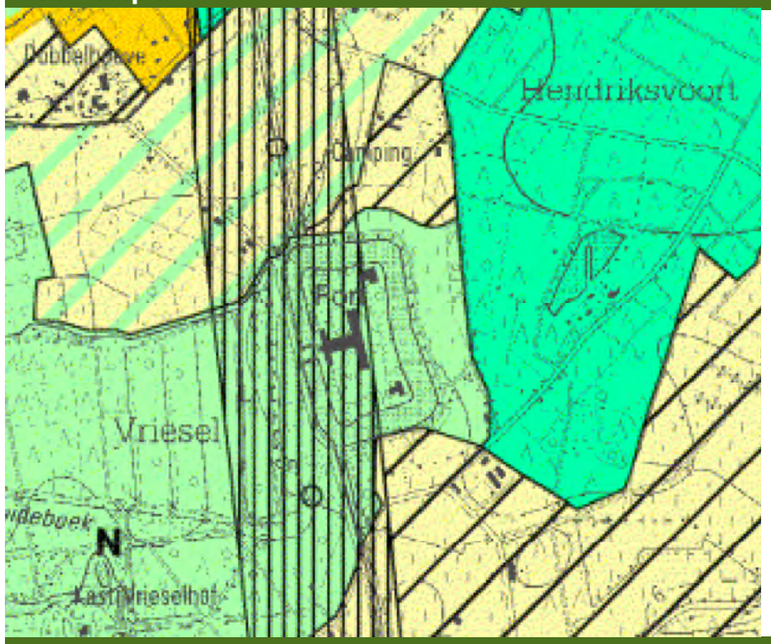

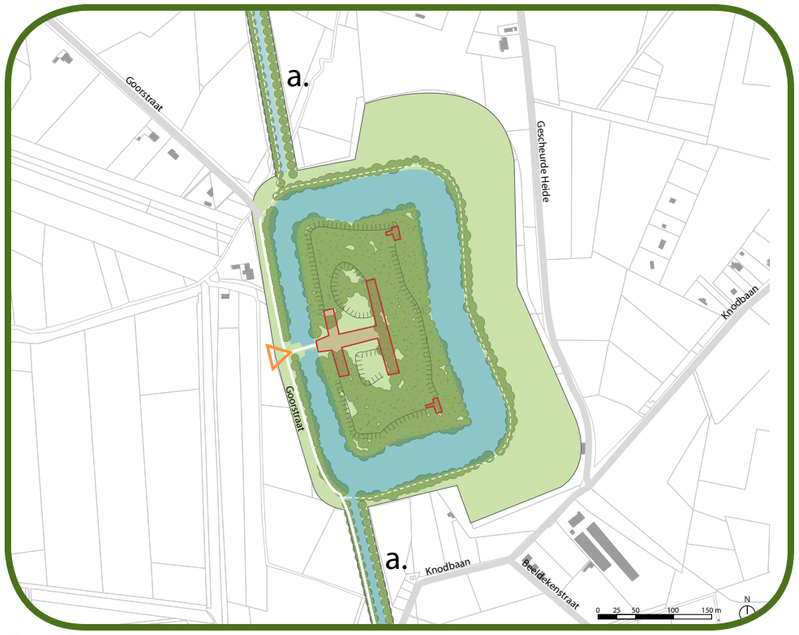
Gewestplan

Luchtfoto

Wensbeeld

Figuur: Bestaande toestand

Studie Onthaalpoort Oelegem

De poort Fort van Oelegem – Vrieselhof speelt net als de poort Fort van Stabroek – Ravenhof een belangrijke rol voor de buitenste fortengordel en de Antitankgracht. Door dit project worden beide poorten onthaalplaatsen aan het begin- en eindpunt van de buitenste fortengordel en de Antitankgracht waar informatie wordt verstrekt over natuur, cultuur en recreatie en waar mogelijkheid is tot parkeren, informatieverstrekking, fietsparking, eventueel fietsverhuur of horeca en andere recreatieve activiteiten. Om de toeristische kansen van beide poorten verder te ontwikkelen, wordt een ruimtelijke visie en een concreet actieplan uitgewerkt (d+a consult).

Fort Oelegem

- : fortdomein
- : water
- : vegetatie/bomen
- : weg
- : pad voetgangers
- : talud
- : fortrestanten zichtbaar
- : fortrestanten ondergronds
- : ingang

a. : antitankgracht

Luchtfoto

